Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 364.48:336.02

Коцюрубенко Ганна Миколаївна
кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри фінансів
Одеський національний економічний університет
Kotsiurubenko Ganna
Candidate of Economic Sciences, Assistant Professor,
Doctoral Student of the Department of Finance
Odessa National Economic University
ORCID: 0000-0001-9604-5083

Кир'язова Тетяна Олександрівна
кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів
Одеський національний економічний університет
Kyriazova Tetiana
Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer of the Department of Finance,
Odessa National Economic University
ORCID: 0000-0001-9416-0993

СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ
THE SOCIAL FUNCTION OF THE STATE IN UKRAINE: ANALYSIS OF THE REALIZATION OF THE POTENTIAL OF TAX POLICY

Анотація. *У статті проведено дослідження сутності соціальної функції держави, розглянуто особливості матеріального прояву функції у контексті потенціалу інструментів податкової політики. Зазначено, що роль і значення соціальної функції держави, у сучасних умовах і відповідно*

до стратегій людино-центристських концепцій та концепцій соціальної держави, обумовлюється її виключним місцем і пріоритетністю у системі внутрішніх державних функції, адже соціальна функція, у першу чергу, зорієнтована на забезпечення умов щодо належного та гідного життя громадян. Наголошено, що безпосереднім джерелом, що формує фінансову основу виконання державою соціальної функції, є податкові надходження до бюджетної системи, стабільність яких визначається ефективністю та дієвістю податкової політики як складової загальної фінансової політики відповідно до загального обраного напряму розвитку соціальної держави.

Розглянуто можливості реалізації соціальної функції з використанням фіскального та регулюючого проявів податкової політики, проаналізовано стан формування фінансових ресурсів держави за рахунок податкових надходжень до бюджетної системи України. Встановлено, що протягом 2022 року, на тлі розгортання військових дій та обумовлених цим кризових процесів у суспільстві та економіці, відбулось істотне зменшення питомої ваги податкових надходжень до бюджетної системи України.

Особлива увага приділена дослідженню та висвітленню регулюючих аспектів реалізації податкової політики щодо підтримки платників у сучасних умовах функціонування економіки України з урахуванням факторів кризових процесів та військових дій. Запропоновано напрями підвищення ефективності реалізації потенціалу податкової політики щодо формування фінансової бази соціальної функції держави в частині підвищення податкової культури платників, оптимізації системи пільг з оподаткування та запровадження підвищення штрафі з ухилення від сплати податків.

Ключові слова: *соціальна функція держави, податки, бюджетна система, добробут.*

Summary. *The article examines the essence of the social function of the state, examines the features of the material manifestation of the function in the context of the potential of tax policy instruments. It is noted that the role and significance of the social function of the state, in modern conditions and in accordance with the strategies of human-centered concepts and concepts of the social state, is determined by its exclusive place and priority in the system of internal state functions, because the social function, first of all, is focused on ensuring conditions regarding the proper and dignified life of citizens. It is emphasized that the full implementation of the social function of the state requires material resources that can be formed through the system of financial relations, and is the result of the implementation of the financial policy of the state. The direct source that forms the financial basis for the state's performance of social functions is tax revenues to the budget system, the stability of which is determined by the effectiveness and efficiency of tax policy as a component of the general financial policy in accordance with the general chosen direction of development of the welfare state.*

The possibility of implementing the social function using fiscal and regulatory manifestations of tax policy was considered, the state of formation of the state's financial resources at the expense of tax revenues to the budget system of Ukraine was analyzed. A separate aspect is focused on the research and coverage of the regulatory aspects of the implementation of the tax policy regarding the support of taxpayers in the modern conditions of the functioning of the economy of Ukraine, taking into account the factors of crisis processes and military actions. Directions for increasing the effectiveness of tax policy potential implementation regarding the formation of the financial base of the social function of the state in terms of improving the tax culture of taxpayers, optimizing the system of tax benefits and introducing an increase in fines for tax evasion are proposed.

Key words: *social function of the state, taxes, budget system, well-being.*

Постановка проблеми. Вирішення будь-яких економічних проблем функціонування сучасного суспільства та країн покликано, у кінцевому підсумку, забезпечити можливості для розвитку та існування громадян держав та людства у цілому. Тенденції розвитку світової спільноти свідчать про активізацію уваги до виконання державою соціальної функції в контексті дослідження усесторонніх аспектів реалізації людського капіталу та формування дієвих і сучасних систем соціального захисту, пошуків ефективних шляхів боротьби з бідністю та формуванням умов для подолання негативних аспектів соціальної нерівності тощо. Повноцінна реалізація соціальної функції держави потребує матеріальних ресурсів, що здатні сформуватись через систему фінансових відносин, і є результатом реалізації фінансової політики держави. Безпосереднім джерелом, що формує фінансову основу виконання державою соціальної функції, є податкові надходження до бюджетної системи, стабільність яких визначається ефективністю та дієвістю податкової політики як складової загальної фінансової політики відповідно до загального обраного напряму розвитку соціальної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість повноцінної реалізації соціальної функції держави обумовлює значний та стійкий інтерес і наукову цікавість дослідників, як економістів, так і представників інших напрямів і сфер науки, до теоретичних і практичних аспектів виконання державою соціальної функції, зокрема в частині дослідження забезпечення матеріальних передумов і формування достатнього обсягу фінансових ресурсів. Так, окремі аспекти реалізації соціальної функції держави досліджували А. Дмитрик, В. Венцель, О. Ілюшик, Г. Кравець та інші [2-4]. Зміни ситуації у загальній політичній площині та вплив зовнішніх загроз, зокрема активізація військових дій та ковід-криза, визначають актуальність дослідження особливостей реалізації потенціалу податкової політики щодо можливостей забезпечення виконання державою соціальної

функції в Україні, відповідно до тих змін і кризових явищ, які відбуваються протягом останніх років.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження сутності соціальної функції держави в контексті аналізу можливостей її реалізації з використанням потенціалу інструментів податкової політики, а саме через аналіз фіскального та регулюючого проявів у сучасних умовах функціонування економіки України з урахуванням факторів кризових процесів та військових дій.

Виклад основного матеріалу. Роль і значення соціальної функції держави, у сучасних умовах і відповідно до стратегій людино-центристських концепцій та концепцій соціальної держави, обумовлюється її виключним місцем і пріоритетністю у системі внутрішніх державних функції, адже соціальна функція, у першу чергу, зорієнтована на забезпечення умов щодо належного та гідного життя громадян. Крім того, саме соціальна функція закріплена у Конституції України (статті 3 та 6), через визначення держави як соціальної та з уточненням важливості прав і свобод, недоторканності та найвищої соціальної цінності людини для держави тощо [1].

У науковій літературі соціальна функція держави визначається як «один із основних напрямів діяльності держави, що включає сукупність зобов'язань зі створення умов для гідного життя та вільного розвитку громадян, надання особливих заходів соціальної підтримки вразливим верствам населення» [2].

До сфер реалізації соціальної функції держави відносять охорону здоров'я, освіту, науку, створення справедливої та прозорої системи пенсійного забезпечення, ринок праці та зайнятості, соціальне забезпечення вразливих верств населення [2].

На важливості матеріальних проявів соціальної функції та формування способів підвищення ефективності власної реалізації для

населення, наголошує політолог Кравець Г. В. Науковець зазначає, що «соціальна функція держави – це діяльність, спрямована не тільки на задоволення суспільних потреб в охороні здоров'я, освіті, підтримці малозабезпечених тощо, але й на регулювання ринку праці з метою підтримання певного рівня зайнятості, матеріального забезпечення людей, які втратили робочі місця або не змогли знайти їх» [3].

Особливості реалізації соціальної функції в умовах трансформаційної економіки, розглядає Венцель В. Т. Дослідник пропонує трактувати функцію як систему «соціально-економічних заходів, спрямованих на подолання соціальних протиріч, забезпечення права на працю та соціальну справедливість відносин між економічно активними суб'єктами та споживачами їх товарів і послуг, підвищення рівня та якості життя громадян, підтримку соціально вразливих і низькоконкурентних верств населення, формування ефективної системи соціального захисту та соціального забезпечення» [4].

Соціальна функція є взаємопов'язаною з фінансовими можливостями держави та безпосередньо дотичною до економічної системи країни у цілому. Соціальна функція є «стимулятором для держави щодо побудови найбільш ефективної економіки, у тому числі з метою розв'язання соціальних завдань», адже «реалізація соціальної функції держави безпосередньо залежить від економічного розвитку, оскільки похідними від цього є можливості спрямувати достатній обсяг фінансових ресурсів для задоволення соціальних потреб її населення» [2; 4].

Отже, економічна складова виконання державою своєї соціальної функції знаходиться у тісній взаємодії з інструментами та завданнями, які використовує та вирішує фінансова політика. Адже, забезпечення важливих напрямів реалізації соціальної функції здійснюється через використання фінансових ресурсів держави, що акумулюються у централізованих фондах, зокрема у бюджетній системі та позабюджетних державних фондах. Крім

того, вплив на розвиток суспільства та формування окремих аспектів соціальної рівності та справедливості покликані забезпечити та регулювати окремі інструменти та види фінансової політики, а саме податки та податкова політика держави.

Відповідно до сутності та ролі податків в економіці, виділяють дві основні функції податків, а саме, фіскальну та регулюючу.

Фіскальні функція податків пов'язана із акумуляцією фінансових ресурсів держави для можливості виконувати свої функції, а саме «формуванням доходної частини бюджету і створенням матеріальних умов для функціонування держави та задоволення загальносуспільних потреб» [5]. Отже, у контексті виконання соціальної функції, мова йде про формування фінансової основи держави для реалізації заходів і створення умов функціонування, не лише щодо підтримки для тих, хто опинився у скрутних умовах, але й для можливостей повноцінного розвитку усіх без виключення громадян.

Реалізація регулюючої функції податків пов'язана з процесами «регулювання грошових доходів, розподілу податкових платежів між юридичними та фізичними особами, галузями економіки, державою в цілому та її територіальними утвореннями, досягненням рівноваги між попитом і пропозицією, виробництвом і споживанням» [5]. Тобто, мова йде безпосередньо про можливості держави впливати на соціальні процеси через використання фінансових інструментів із метою формування, наприклад, більш фізично здорового середовища (акцизи на цигарки та алкоголь або цукоровмістні напої) або реалізація політики протекціонізму, зокрема для формування робочих місць (мито). Поряд з тим, мають місце заходи заохочення (наприклад, надання пільг з податку на доходи фізичних осіб для осіб, хто уклав договори пенсійного страхування або страхування життя, що фактично покликано стимулювати населення піклуватись про власне здоров'я та старість без погіршення умов надання таких послуг від

держави) і надання гарантій для можливостей отримання мінімальних доходів (пільги в оподаткуванні при отриманні мінімальної заробітної плати тощо), що фактично формує рівні базові умови для населення у сфері оплати праці.

Розробка та упровадження заходів держави щодо функціонування податків формується у конкретну цілісну сферу суспільних відносин і є складовою загальної фінансової стратегії розвитку держави, тобто реалізується у податковій політиці. Відповідно до визначення, що його наводить Міністерство фінансів України, «державна податкова політика – це діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави» [6]. Варто зазначити, що у цілому, реалізація податкової політики покликана не лише виконувати фіскальну функцію (формування фінансових ресурсів для можливостей фінансування соціальної функції держави), але й здійснювати безпосередній регулюючий вплив на учасників, відповідно до регулюючого впливу податків і напрямів обраної економічної та загальної суспільної доктрини розвитку держави. Крім того, саме регулююча складова податкової політики, у контексті виконання соціальної функції держави, відповідає за підтримку суб'єктів податкових відносин у цілому, та громадян зокрема, під час кризових явищ і форс мажорних обставин.

Такими критеріями на випробування для української практики реалізації потенціалу податкової політки у виконанні соціальної функції держави стали два великих кризових процеси, а саме пандемія 2020 року та активізація військової агресії проти України у 2022 року. Формування обмежувальних заходів, втрата джерел доходів, погіршення стану здоров'я та матеріальні проблеми, як наслідки кризових процесів, обумовлюють важливість активізації підтримки населення відповідно до базових засад реалізації соціальної функції. Поряд з тим, можливості фінансування

напрямів реалізації соціальної функції, за рахунок податкової складової, значно зменшуються у зв'язку з об'єктивними наслідками кризових явищ і потенційним падінням обсягів надходжень, зокрема, закриттям підприємств, згортанням діяльності у зв'язку з небезпекою або втратою майна та потужностей, зовнішньою міграцією населення тощо.

Динаміка податкової складової в доходах Зведеного бюджету свідчить про стабільність її питомої ваги у структурі доходів, навіть попри кризові процеси 2020 року. Однак, розгортання й активізація військових дій у 2022 році обумовили скорочення надходжень майже на 25 % порівняно з показниками минулих років (Табл. 1.)

Таблиця 1

Структура податкових надходжень Зведеного бюджету України, 2018-2022 роки, %

Рік	2018	2019	2020	2021	2022
Податкові надходження, зокрема:	83,29	82,98	82,57	87,46	61,16
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	28,38	30,45	30,04	30,9	25,1
Рентная плата та плата за використання інших природних ресурсів	4,23	4,03	4,15	5,37	4,28
Внутрішні податки на товари та послуги	42,82	39,99	40,27	43,12	26,52
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	2,29	2,33	2,21	2,3	х
Місцеві податки та збори	5,15	5,7	5,5	5,41	3,84
Інші податки та збори	0,42	0,47	0,39	0,36	0,22

Джерело: складено на основі [7]

Отже, доцільно зазначити, що потенційні можливості держави реалізовувати соціальну функцію за рахунок надходжень від податків погіршились і знизились, що зумовило нагальність пошуку додаткових ресурсів, які могли б компенсувати прогалини у фінансуванні та забезпечити мінімальні витрати, які є життєво-важливими для держави. Такими ресурсами у 2022 році стали надходження від іноземних держав і донорів, що дало змогу перекрити втрати від зменшення податкової складової. Так, зокрема, за результатами 2022 року питома вага надходжень

від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ, в загальному обсязі доходів зведеного бюджету України, становила 21,9%, а порівняно з 2021 роком, збільшення даного виду надходжень, у складі доходів Державного бюджету, становило 480 млрд. грн. [8]. Офіційні трансферти від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ становили 26,9 % від загальної суми доходів державного бюджету.

Відповідно до аналізованих даних, група непрямих податків є домінуючою складовою формування доходів бюджетної системи. У практиці реалізації податкової політики, значна питома вага непрямих податків обумовлена тим, що ухилення від непрямого оподаткування практично неможливе, адже сума податку включається в ціну товару або послуги, що купується або отримується. Хоча вплив широкомасштабних військових дії обумовив значне зменшення обсягів надходжень від акцизного податку та податку на додану вартість, однак, їх частка залишається досить значною. Проте за результатами 2022 року питома вага прямих та непрямих податків майже зрівнялась. Відносне зменшення падіння обсягів податків на доходи, на тлі скорочення доходів населення та втрати робочих місць, можна пояснити тими компенсаційними заходами, які були реалізовані для протидії кризовим процесам і запроваджені для підтримки населення, зокрема мова йде про підвищення виплат військовослужбовцям, що обумовило збільшення надходжень від ПДФО даної категорії доходів майже на 8% у 2022 р. порівняно з 2021 р. [9]. Крім того, варто звернути увагу на існуючу практику таких заходів, зокрема мова йде про реалізацію напрямів підтримки для працівників медичної сфери під час ковід-кризи 2020 року в частині збільшення фінансування оплати праці, що фактично має такий же механізм впливу на формування фінансових ресурсів держави і є реалізацією соціальної функції держави.

Однак, даний напрям фінансування оплати праці здійснюється з ресурсів держави, що фактично свідчить про зростання даної складової витрат і погіршення потенційних можливостей держави забезпечувати реалізацію інших напрямів соціальної функції. Зокрема, за результатами 2022 р. у структурі видатків державного бюджету за економічною класифікацією найбільшими були видатки на оплату праці та нарахування на заробітну плату – питома вага становила 36,8 % обсягу видатків [9]. Натомість, відбулось скорочення видатків на низку важливих сфер, що є безпосередньо дотичними до соціальної функції, а саме духовний та фізичний розвиток, а також освіта.

Зменшення потенціалу фіскальної функції непрямих податків у ході 2022 року обумовлено реалізацією регулюючих аспектів податкової політики щодо запровадження заходів з підтримки для виробників і населення. Крім того, реалізація соціальної функції держави зумовила важливість дій щодо забезпечення правопорядку під час нестабільної ситуації. Так, з метою підвищення обороноздатності країни та підтримки сільськогосподарських виробників у 2022 році були скореговані правила функціонування окремих непрямих податків, зокрема, запровадження звільнення від сплати ввізного мита та ПДВ на ввезення необхідних товарів для можливості провадження вказаних напрямів діяльності; запровадження звільнення від оподаткування операцій з ввезення фізичними особами на митну територію України усіх видів транспортних засобів; введення заборони на продаж алкогольної продукції тощо [10]. Хоча перераховані заходи, фактично, реалізуються в межах регулюючої функції і мають підтримуючий (звільнення від сплати) і частково обмежуючий (обмеження на реалізацію алкогольної продукції) характер, що безумовно, корелює з використанням можливостей податкової політики для реалізації соціальної функції держави, проте перераховані заходи зумовлюють скорочення надходжень даних видів податків до бюджетної системи України та

впливають на формування фінансових можливостей поточної діяльності держави.

Отже, можливості використання потенціалу податкової політики щодо забезпечення реалізації соціальної функції держави містять певні протиріччя, які виникають безпосередньо із самої сутності та функцій, які реалізують податки, а саме виваженого симбіозу фіскальної достатності надходжень і регулюючої складова зменшення податкового навантаження на платників.

Висновки. Важливість узгодження між собою фіскального та регулюючого напрямів податкової політики визначає доцільність акцентування уваги на заходах, які сприятимуть забезпеченню максимізації потенційних можливостей реалізації даного виду фінансової політики у контексті виконання державою соціальної функції, а саме зумовлює акцентування уваги на можливостях формування фінансової бази функціонування, як для держави, так і для населення через формування фінансової та податкової культури щодо важливості та необхідності сплати податків (забезпечення фіскальної складової), а також оптимізацію системи надання пільг і податкової підтримки для населення (реалізація регулюючої складової).

Підвищення податкової культури має відбуватись у безпосередній прив'язці до результатів реалізації соціальних напрямів діяльності держави, що створить чітке розуміння ланцюга «податок-результат для населення». Такі заходи важливо впроваджувати, у першу чергу, на прикладах територіальних громад, де реалізація має більш прикладний характер. Формування системи пільг доцільно сконцентрувати саме у напрямку підтримки, а не забезпечення. Зокрема, мова йде про стимулювання до покращення життя через власні можливості (здібності) та ресурси платника, а також, через створені державою умови, тобто пільги мають, у переважній своїй більшості, забезпечувати вихідні умови, а не бути постійним важелем

підтримки. Варто зазначити, що реалізація таких заходів відбувається у соціально-орієнтованій економіці та повністю відповідає її засадам в частині підтримки та створення умов, адже сучасні ринкові механізми обумовлюють саме зацікавленість суб'єктів у власній реалізації та залучення механізмів соціальної підтримки лише у випадках відсутності таких можливостей через певний брак здоров'я, відсутності початкового капіталу чи інші загрози.

Окрему увагу слід приділити системі контролю в частині цільового надання пільг щодо оподаткування, а також підвищення відповідальності за ухиляння від сплати податків. Підвищення матеріальної відповідальності дасть змогу для платників бути менш схильними порушувати законодавство та обирати тіньові схеми, у першу чергу, через відсутність «вигоди» таких операцій у порівнянні з обсягами штрафів.

Література

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 08.05.2023)
2. Дмитрик А. Б, Ілюшик О.М. Соціальна функція і системі функцій держави. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки.* 2020. №2(113). С. 8-12. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3366 (дата звернення 08.05.2023)
3. Кравець Г. В. Соціальні функції держави: виклики та перспективи розвитку в сучасних умовах. *Політикус: наук. журнал*. 2020. № 6. С. 34–37. URL: http://politicus.od.ua/6_2020/8.pdf (дата звернення 08.05.2023)

4. Венцель В. Т. Соціальна функція держави в умовах глобалізації та трансформації економіки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління*. 2018. Т. 29(68). № 5. С. 7-12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvupa_2018_29%2868%29_5_4 (дата звернення 08.05.2023)
5. Податкова система : Навчальний посібник / [Баранова В.Г., Дубовик О.Ю., Хомутенко В.П. та ін.] ; за ред. В.Г. Баранової. Одеса : ВМВ, 2014. 344 с.
6. Податкова політика. *Міністерство фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/tax-policy (дата звернення 08.05.2023)
7. Державні фінанси. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/ (дата звернення 08.05.2023)
8. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022 рік. *Міністерство фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (дата звернення 08.05.2023)
9. Державний бюджет України 2022 року: виконання в умовах повномасштабної війни. 2023. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/derzhavnyy-byudzhet-ukrayiny-2022-roku-vykonannya-v-umovakh (дата звернення 08.05.2023)
10. Звіт про результати аналізу фактичного стану та оцінка впливу законодавства на повноту і своєчасність сплати непрямих податків до державного бюджету. URL: http://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2022/26-10_2022/Zvit_26-10_2022.pdf (дата звернення 08.05.2023)

References

1. Constitution of Ukraine (1996). The Verkhovna Rada of Ukraine, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (Accessed 8 May 2023).
2. Dmytryk A. B, Iliushyk O.M. (2020). "Social function and the system of functions of the state", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky*, vol. 2(113), pp. 8-12, available at: https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3366 (Accessed 8 May 2023) [in Ukrainian]
3. Kravets H. V. (2020). "Social functions of the state: challenges and prospects for development in modern conditions", *Politykus: nauk. Zhurnal*, vol. 6, pp. 34-37, available at: http://politicus.od.ua/6_2020/8.pdf (Accessed 8 May 2023) [in Ukrainian]
4. Ventsel V. T. (2018). "The social function of the state in the conditions of globalization and economic transformation", *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Derzhavne upravlinnia,* vol. 5, pp. 7-12, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvupa_2018_29%2868%29_5_4 (Accessed 8 May 2023) [in Ukrainian]
5. Baranova V.H. (Ed.) (2014). Tax system: study guide. Odesa: VMV. 344 p. [in Ukrainian]
6. Tax policy. *Ministry of Finance of Ukraine*, available at: https://mof.gov.ua/uk/tax-policy (Accessed 8 May 2023) [in Ukrainian]
7. State finances, available at: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/ (Accessed 8 May 2023) [in Ukrainian]
8. Information from the Ministry of Finance of Ukraine on the implementation of the State Budget of Ukraine for 2022. *Ministry of Finance of Ukraine,* available at: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (Accessed 8 May 2023) [in Ukrainian]

9. The state budget of Ukraine in 2022: implementation in conditions of full-scale war, available at: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/derzhavnyy-byudzhet-ukrayiny-2022-roku-vykonannya-v-umovakh (Accessed 8 May 2023) [in Ukrainian]
10. Report on the results of the analysis of the actual situation and assessment of the impact of the legislation on the completeness and timeliness of the payment of indirect taxes to the state budget, available at: http://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2022/26-10_2022/Zvit_26-10_2022.pdf (Accessed 8 May 2023) [in Ukrainian]